

A MŰSZAKI IRODALOM DOKUMENTÁCIÓJA ÉS A MŰSZAKI KÖNYVTÁRAK MUNKÁJA A CSEHSZLOVÁK KÖZTÁRSASÁGBAN.

A fejlett iparral rendelkező baráti Csehszlovák Köztársaságban mind a műszaki dokumentációs tevékenység, mind a műszaki könyvtárak munkája igen magas színvonalon áll. Ezért nem lesz érdektelen, ha szakkönyvtárosainknak és dokumentalistáinknak Csehszlovákiában tett tanulmányutunk eredményeiről e kiadványunkban is beszámolunk.

A műszaki irodalom dokumentációja.

A Csehszlovák Köztársaság nagyobb üzemei már a II. világháború előtt, a harmincas években rendszeresen figyelemmel kísérték és feldolgozták a vonatkozó szakirodalmat. Különösen szervezett és tervszerű munkát végzett az akkori Skoda-Művek dokumentációs osztálya, ahol a gyárat érintő szakirodalmat 1930 óta rendszeresen feldolgozták, és a feldolgozások eredményeit kartotékokban tárolva őrizték. Így bőséges tapasztalatokra tettek szert a dokumentációs munkák terén, s ezt 1946-ban; a központi ipari dokumentáció megvalósításakor jól tudták hasznosítani. Az ekkor megalakított Műszaki Dokumentációs Központ, hozzánk hasonlóan ugyancsak többször átszervezésre került, főhatósága is több ízben megváltozott, míg végül 1951 január 1.-én kormányhatározattal megalakították a "Csehszlovák Műszaki és Gazdasági Dokumentációs Intézetet". Ebbe az intézetbe olvasztották be a "Csehszlovák Munkaügyi Intézet" keretében működő közgazdasági dokumentációs központot is, és így szoros kapcsolat valósult meg a műszaki és közgazdasági dokumentáció között. Maga az intézet kezdetben a Műszaki Fejlesztési Hivatalhoz tartozott, majd annak feloszlata után az Állami Tervhivatalhoz került, annak önálló intézményeként. Az Intézet munkája fokozatosan bővült, egyre inkább a szovjet ITEIN nevű szervezet tevékenységéhez hasonló munkákat kezdett meg. Elnevezését ennek megfelelően 1953-ban megváltoztatták. Az Intézet új neve "MŰSZAKI ÉS KÖZGAZDASÁGI TÁJÉKOZTATÓ INTÉZET" /Ustav pro Technické a Ekonomické Informace = UTEIN/ lett. Nem sokkal később, az intézmény új feladatainak könnyebb elvégzésé-

tősége miatt, a tisztán szakirodalmi dokumentációval foglalkozó részlegeket leválasztották, és a prágai Műszaki Főiskolák könyvtárához csatolták /1954/. Ezzel 1954 január 1.-én a prágai műegyetemi könyvtár Csehszlovákia Központi Műszaki Könyvtárának szerepét vette át, a szakirodalmi dokumentáció pedig e könyvtár bibliográfiai-tájékoztató osztályának feladatává vált.

Jelenleg tehát a Csehszlovák Köztársaságban az alkalmazott természettudományok, a technika és az üzemszervezés területén két központi dokumentációs szervezet működik. A két szervezet feladatköre azonban különböző.

1. A Csehszlovák Köztársaság Központi Műszaki Könyvtárának /Prága/ Bibliográfiai-Tájékoztató osztálya, amely végzi a szakirodalom rendszeres dokumentálását és a feltárás eredményeinek közzétételét. /Főhatósága a Kulturális és Oktatásügyi Minisztérium/

2. A Műszaki és Közgazdasági Tájékoztató Intézet, amely tényleges információs tevékenységet fejt ki, és a szakirodalmi dokumentáció eredményét munkájának elősegítése érdekében igénybeveszi. /Főhatósága az Állami Tervhivatal/.

Ebben a tanulmányban a Műszaki és Közgazdasági Tájékoztató Intézet munkájával nem foglalkozunk, mivel az a közismert dokumentációs és könyvtári munkától élesen különbözik. A tudományos műszaki és közgazdasági információ kérdéseit a későbbiek során fogjuk megvitatni.

A prágai Központi Műszaki Könyvtár bibliográfiai-tájékoztató osztályának tevékenysége.

A szakirodalom feltárása.

A könyvtárnak kb. 4000 szakfolyóirat, köztük kb. 2500 tőkes országbeli jár. E folyóiratokat tulajdonképpen belső munkatársakkal rendszeresen feldolgoztatják, és a csehszlovák népgazdaság szempontjából fontos cikkekből kivonatokat készítenek. Kisebb mértékben külső munkatársakat is foglalkoztatnak, ezek vagy valamely nyelv- és szakterület specialistái, vagy olyanok, akik saját kutatóintézetük vagy üzemük céljaira készítenek dokumentációs feldolgozásokat. Ezenkívül az egyes különleges szakterületeket feldolgozó kutatóintézeti dokumentációs osztályoktól megkapják a kivonatokat, és cserébe saját anyagukat adják a kutatóintézetnek. Évenként körülbelül 80 000 cikket dolgoznak fel, ezenkívül annotálják a könyvtárba beérkező fontosabb könyveket is /hetenként mintegy 150-et/.

Az elkészült dokumentációs feldolgozásokat a könyvtár a következő kiadványokban teszi közzé:

1. "Kartotéka technické a hospodarské literatury".

/ = a műszaki és gazdasági irodalom cédulaszolgálat, azonos az OMK figyelőszolgálatával/.

2. "Prehled technické a hospodáské literatury"
/ = A műszaki és gazdasági irodalom szemléje, analóg az OMK "Műszaki Lapszemléivel"/.
Ezek a következő sorozatokban jelennek meg:
Bányászat
Építőipar
Kémia és kémiai technológia
Energia és Elektrotechnika

A cédulaszolgáltatás DIN A 6-os méretű és 93 tárgykörben kerül szétküldésre. Elkészítése igen gyors, úgyhogy a pendelő a folyóirat beérkezésétől számított 2 - 4 hét múlva megkapja az illető tárgykör cédulaanyagát. A sokszorosítás módja stencil. Ezidő szerint csaknem 9 millió cédulát küldenek ki évente az előfizetőknek.

A "Szemlék" DIN A 4-es méretben 16 - 64 oldal terjedelemben jelennek meg. Példányszámuk átlagosan 1000. A Szemlék nemcsak a vonatkozó szakterület irodalmának kivonatait közli, hanem rendszeresen figyelembe veszik a határterületek anyagát is. 1953-ig mellékletben közölték az elkészült fordítások jegyzékét is, 1954 óta ezt külön kiadványban az UTEIN végzi. /Ennek magyarázata, hogy az OMK-tól eltérően, a könyvtárnak nincs fordítási osztálya, a központi fordítá nyilvántartás és a fordítási osztály az UTEIN-hez tartozik/. A Szemlékben az összes feldolgozott anyagnak mintegy 50-60 %-át közlik. Az "átfutási idő" itt már nem olyan kevés, mint a cédulaszolgáltatásnál, átlagosan 2 - 3 hónapra tehető.

Igen fontos és kiterjedt tevékenysége az osztálynak az irodalomkutatások végzése. Ezek külső megrendelésre készülnek, és első részükben bevezetésül rövid áttekintést adnak az illető szakkérdésről. A második rész a tulajdonképpeni szakbibliográfia, amely a régebbi szokástól eltérően nemcsak címadatokat, hanem rövid annotációt is tartalmaz. Az elkészült irodalmi összeállításokat pauszpapírra írják, hogy az esetleges másolati igényeket könnyen és olcsón ki tudják elégíteni. Az évek folyamán elkészült szakbibliográfiákról időközönként jegyzéket adnak ki. Ezideig több mint 7000 ilyen irodalmi összeállítás készült. Egy törzspéldányt bekötve a könyvtár megőrizz, és kívánságra minden érdeklődőnek betekintésre rendelkezésére bocsát.

Az osztály feladatkörébe tartozik ezenkívül még az úgynevezett gyári irodalom /prospektusok stb./ gyűjtése, tárolása is. Jelenleg már több mint 150 000 prospektust tárolnak, amelyekről szakszerinti és országok szerinti /ezen belül cégek szerinti/ nyilvántartásokat fektettek fel. A prospektusanyagból az érdeklődőknek részletes tájékoztatást is nyújtanak.

A dokumentációs- bibliográfiai szolgáltatások elősegítését szolgálja a könyvtár nagyteljesítményű fotolaboratóriuma is, amely például 1955-ben több mint 300 000 fotoreprodukciót készített.

Összehasonlítva most a prágai Központi Műszaki Könyvtár dokumentációs munkáját az OMK-éval, elsősorban azt állapíthatjuk meg, hogy a munka volumenében van nagy eltérés. A prágai könyvtár csaknem kétszerannyi anyagot dolgoz fel mint az OMK, kétszerannyi irodalomkutatót végeznek, és ezenkívül még a prospektusok gyűjtése és tárolása is feladatuk. Igaz az is, hogy ezzel szemben az osztály létszáma több mint kétszerese az OMK megfelelő osztályának. Ebből is nyilvánvaló, hogy végre fel kell számolnunk az e téren lévő elmaradásunkat, amihez meg kell kapnunk a régóta kért segítséget felsőbb szerveinktől.

Egyes területeken, így például a referátumok szakmai színvonala, az osztályozás, a módszertani tevékenység területén azonban azt láttuk, hogy nincs okunk szégyenkezni, sőt dokumentációnknak a kutatóintézeti brigádokon alapuló szervezete nagyon megnyerte a csehszlovák szakemberek tetszését.

A műszaki könyvtárak munkája.

A Csehszlovák Köztársaságban az ország felszabadítását megelőző időkben csak egyes kapitalista nagyüzemekben voltak szakkönyvtárak, központi műszaki könyvtár nem létezett, csupán az egyes műszaki egyetemek mellett működtek ilyen könyvtárak.

Jelenleg Csehszlovákia legnagyobb műszaki könyvtára a prágai Központi Műszaki Könyvtár, mely egyben a Műszaki Főiskolák könyvtára is. Ennek állománya körülbelül 300 000 kötet könyv és folyóirat, évi gyarapodása kb. 22 000 kötet könyv és 4000 féle folyóirat. Igen jelentős továbbá a brnoi Állami Műszaki Könyvtár kb. 200 000 kötetnyi állományával, valamint Szlovákia Központi Műszaki Könyvtára, a bratislavai Műszaki Főiskolák könyvtára 160 000 kötet könyvvel. Ezekon kívül az egyes szakminisztériumok központi könyvtárai /közük például a Kohászati és Ércbányászati Minisztérium központi könyvtára 50 000 kötet könyvvel/ a kutatóintézeti szakkönyvtárak és az egyes nagyüzemek szakkönyvtárai /például a Híradástechnikai kutatóintézet 18 000 kötetes szakkönyvtára vagy a CKD-Stalingrad-Művek 50 000 kötetes szakkönyvtára/ gyűjtőhelyei a műszaki irodalomnak. A műszaki könyvtárak és dokumentációs részlegek nem összefüggő, hanem tárcánként különálló hálózatot alkotnak. A Központi Műszaki Könyvtár tulajdonképpen nem hálózati központ, és ennek megfelelően módszertani tevékenysége is sokkal kisebb mérvű, mint például az OMK-é. Ezzel szemben azonban az egyes ipari

tárcák szakkönyvtári hálózata sokkal fejlettebb mint nálunk. Példaképpen a Kohászati és Ércbányászati Minisztérium szakkönyvtári és dokumentációs hálózatával fogunk foglalkozni. Ebben a minisztériumban 6 dolgozóból álló információs osztály foglalkozik a szakkönyvtárakkal, dokumentációval, és a minisztérium központi könyvtárának kezelésével. Mint már említettük a központi könyvtár állománya kb. 50 000 kötet. Az információs osztály irányítja, és módszertanilag segíti a tárcához tartozó szakkönyvtárakat. Ennek érdekében ellenőrzi és egyezteteti az egyes szakkönyvtárak előre beküldött éves munkaterveit, valamint a munkatervek teljesítéséről szóló jelentéseket. Az osztály ellenőrzi a miniszter és a minisztérium kollégiuma által hozott - a szakkönyvtárakra vonatkozó - határozatok teljesítését, jelentéseket készít a miniszter számára az ellenőrzések során felfedezett hiányosságokról, és javaslatokat tesz azok kiküszöbölésére. Rendszeresen irányelveket készít és ad ki a szakkönyvtárak számára, helyszínen segíti azok munkáját, szervezi a szakkönyvtárak közötti versenyt, munkaértekezleteket rendez negyedévenként a könyvtárosok számára, és gondoskodik a könyvtárosok oktatásáról és továbbképzéséről. Ellenőrzi az irodalom felhasználását a szakkönyvtárak munkatervei, és munkahelyi ellenőrzés alapján. Az osztály szorosan együttműködik a többi termelő minisztérium megfelelő szerveivel, az oktatásügyi és kulturális minisztériummal, a kiadói főigazgatósággal, a SZOT-tal, továbbá saját minisztériumának érdekelt főosztályaival és osztályaival. Rendszeres bibliográfiai szolgáltatásokat végez a tárca részére, továbbá koordinálja a szakkönyvtárak bibliográfiai tevékenységét. Iparági szemlét ad ki, és résztvesz a tárcát érintő szakkönyvkiadási terv megvitatásában. Megtervezi és egyezteteti a szakirodalom behozatalát. Végezetül ellátja a központi könyvtár működésével kapcsolatos feladatokat, beszerzés, feldolgozás, raktározás, kölcsönzés, tájékoztatás stb.

Ez az információs osztály igen alaposan felméri a tárcához tartozó szakkönyvtárak helyzetét, és pontos adatokkal rendelkezik. Ezek ismeretében átgondolt helyzetképet alkot és javaslatokat tud tenni a miniszter részére. Kíváncsnak látszik, hogy ipari tárcáink megfontolás tárgyává tegyék saját szakkönyvtári hálózatuk ilyenforma kiépítését, amit egyébként az 1956 március 9.-i könyvtári törvény is előír.

Az egyes kutatóintézeti és vállalati szakkönyvtárak munkáját általában az jellemzi, hogy létszámszerűen, helyiségi- és anyagilag jobban ellátottak, mint hazai könyvtáraink. Ez a tény természetesen munkájukban is tükröződik. Példaként megemlítjük, hogy az olvasók száma általában az összdolgozók 15 - 25 %-a, és a 15 %-ot minimumnak tekintik.

Természetesen a Csehszlovák Köztársaságban sem minden könyvtár munkája példamutató, ott is akadnak hiányosságok, a vállalatvezetés, az üzemi párt- és szakszervezeti szervek ott sem mindenütt támogatják kellő mértékben a szakkönyvtárak és dokumentációs részlegek munkáját. Ott is igaz az, hogy a legjobb teljesítményeket azok a könyvtárak érik el, ahol a vállalatvezetés megfelelően segíti a könyvtárost, a könyvtáros megfelelő képzettséggel rendelkezik, és általában biztosítva vannak a könyvtár működéséhez szükséges feltételek.

Külön kell beszélnünk a fizikai dolgozók /termelő munkások/ olvasásának kérdéséről. Itt példaképpen felhozuk azt, hogy a Kohászati Minisztérium üzemeihez tartozó könyvtárakban 1955-ben körülbelül 22 000 olvasó olvasott /Olvasónak csak azt tekintik aki a könyvtárba beiratkozott és a tárgyévben legalább egy könyvet olvasott/. Ezek közül körülbelül 8000 volt a fizikai dolgozó, tehát mintegy 1/3 rész. Körülbelül 40 % a mérnök-technikus olvasó, míg a többi egyéb /adminisztratív/dolgozó/. Ezek a számok elgondolkoztatók lehetnek szakkönyvtárosaink számára, ahol legjobb könyvtárainkban is alig érik el a fizikai dolgozók a 30 %-os arányt. Sok tennivalónk van e téren, különösen ha figyelembe vesszük, hogy csehszlovák elvtársaink egyáltalán nincsenek megelégedve a fenti arányokkal.

Ugyancsak érdekes képet mutat a kölcsönzések száma is. Az említett minisztériumhoz tartozó vállalatoknál egy dolgozóra átlagosan 1,6 kölcsönzés jutott 1955-ben. Ez a szám is lényegesen magasabb, mint nálunk.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy igen tanulságos volt számunkra a csehszlovák szakkönyvtárak és dokumentációs intézmények munkájának tanulmányozása, és számos olyan tapasztalatra tettünk szert, amelyeket hazai viszonyainkra megfelelően alkalmazva elő tudjuk segíteni a műszaki könyvtárak munkáját, és ezzel segíteni tudjuk műszaki fejlesztési terveink végrehajtását, a dolgozók műszaki kultúrájának növelését, a pártunk és kormányunk által elélt tűzött feladatokat.

Jánszky Lajos

- x - x - x -